

Μεγάλοι Σταθμοί του Οικουμενικού και Διαθρησκειακού Διαλόγου στον 20^ο και 21^ο αι.

Στυλιανός Τσομπανίδης

Σημειώσεις για επιμόρφωση 27, 28, 29-03-2015 (δεν είναι για δημοσίευση)

Ιδιαίτερα από τη στιγμή που οι Άραβες, και στη συνέχεια οι Οθωμανοί, κατέλαβαν περιοχές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας με χριστιανικούς πληθυσμούς και η συμβίωση χριστιανών με μουσουλμάνους ήταν αναπόφευκτη, ο διάλογος της Ορθοδοξίας με το Ισλάμ ήταν για την Ορθόδοξη Εκκλησία αδήριτη ανάγκη.

Μεγάλοι πατέρες και θεολόγοι της Ορθόδοξης Εκκλησίας, όπως ο **Ιωάννης ο Δαμασκηνός, ο Γρηγόριος ο Παλαμάς, ο Ιωσήφ Βρυέννιος, αλλά και αυτοκράτορες του Βυζαντίου, όπως ο Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος**, επιχείρησαν αξιόλογο διάλογο με το Ισλάμ λόγω των σχετικών προκλήσεων που αντιμετώπισαν. Ανάλογες, καίτοι περιορισμένες, προσπάθειες διαθρησκειακού διαλόγου μπορεί κανείς να εντοπίσει και στη μεσαιωνική Δύση, κυρίως κατά τη συνάντηση του Χριστιανισμού με το Ισλάμ στην Ιβηρική χερσόνησο.

1) 1902-1904: «Διορθόδοξες Σχέσεις» και «Οικουμενική Κίνηση» συνδέονται

2)1920: Η πρόταση για την ίδρυση μιας «κοινωνίας των Εκκλησιών», πρόδρομος του ΠΣΕ και κατ' επέκταση του Διαθρησκειακού Διαλόγου

3) Ταμπάραμ Ινδία 1938

4) 1961 Γ΄ ΓΣ Νέο Δελχί. Κέντρα ερευνών σε μη χριστιανικές περιοχές για πληροφορίες για τις παγκόσμιες θρησκείες.

5)1964 ιδρύεται το ειδικό τμήμα της Ρωμαϊκής Κουρία για τις σχέσεις με τους λαούς των άλλων θρησκειών Γραμματεία για τους μη Χριστιανούς.

Το **1988** θα μετονομαστεί σε Ποντιφικό Συμβούλιο για τον Διαθρησκειακό Διάλογο

6) 1971 ιδρύεται υποεπιτροπή Διαλόγου με ανθρώπους ζωντανών πίστewν και ιδεολογιών

7) 1979 ένα από τα πιο σημαντικά για αυτό το θέμα κείμενα του ΠΣΕ, οι «Κατευθυντήριες γραμμές για το διάλογο με ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών και ιδεολογιών». Το **2003** επεξεργασία του κειμένου ως εξής: «Οικουμενικές σκέψεις για το διάλογο και τις σχέσεις με ανθρώπους άλλων θρησκειών» (2003.

Επισημαίνει το κείμενο: Για τις Εκκλησίες-μέλη του ΠΣΕ «ο διάλογος είναι ένας τρόπος ζωής που αναφέρεται στον πλησίον». Επίσης, με την πάροδο του χρόνου καθίσταται όλο και περισσότερο σαφές ότι ο διάλογος δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά τρέφεται από την ελπίδα ότι είναι δυνατό να οικοδομηθεί μια ανθρώπινη κοινωνία, η οποία θα ζει με δικαιοσύνη και ειρήνη. «Ο διάλογος είναι μια χαρμόσυνη επικύρωση της ζωής για όλους»

8) 1983, 1991, 1998, 2006, 2010 στις ΓΣ του ΠΣΕ εκπρόσωποι από άλλες θρησκείες

9) Μετά το 2006 συστήνεται στο **ΠΣΕ Συμβουλευτική Ομάδα Διαθρησκειακού Διαλόγου.**

Όπως εξηγεί ο Αναπληρωτής Γενικός Γραμματέας του ΠΣΕ Γ. Λαιμόπουλος, «σκοπός της συγχώνευσης είναι η ανάγκη μιας συντονισμένης φωνής και παρουσίας στους προαναφερθέντες χώρους, ιδιαίτερα δε του διαθρησκειακού διαλόγου και των διαθρησκειακών σχέσεων, οι οποίες επηρεάζουν σήμερα κατά πολύ το δημόσιο βίο σε κάθε περίπου τοπικό επίπεδο, αλλά και σφραγίζουν τις διεθνείς εξελίξεις». Ταυτόχρονα η Κεντρική Επιτροπή αποφάσισε ώστε μία από τις επτά προγραμματικές ενότητες του ΠΣΕ να αναφέρεται στη «*Διαθρησκειακή Συνεργασία*». Έτσι με εμφανή αναβάθμιση του χώρου σε αυτοτελές πρόγραμμα, η ιστορία των δραστηριοτήτων του ΠΣΕ στον τομέα του διαθρησκειακού διαλόγου και των διαθρησκειακών σχέσεων εισέρχεται σε μία νέα περίοδο.

Οι Ορθοδοξοι σε «διάλογο ζωής»

Σήμερα η Ορθοδοξία βρίσκεται σε ένα πεδίο πολύπτυχου διαλόγου με **τέσσερις τουλάχιστον κεφαλαιώδεις πτυχές.**

1) τον **διορθόδοξο** διάλογο

2) τον **διαχριστιανικό**

3) τον **διαθρησκειακό**

4) τον **διαπολιτισμικό** διάλογο, μέσα στην κοινωνία και με την κοινωνία, μέσα σε ένα νέο πολυπολιτισμικό πλαίσιο.

Επειδή ο οικουμενισμός προς τα έσω, επικεντρωμένος στη Χριστιανοσύνη, και ο οικουμενισμός προς τα έξω, απευθυνόμενος σε ολόκληρη την κατοικημένη γη, είναι μεταξύ τους αλληλοεξαρτώμενοι, ήδη **πριν από τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο**, άρχισε μέσα στα πλαίσια των Ορθόδοξων θεολογικών Σχολών η συστηματική σπουδή των άλλων Θρησκειών, με την εισαγωγή του μαθήματος της **Ιστορίας των Θρησκευμάτων.**

Παρ' όλους τους δισταγμούς και τις αντιρρήσεις που είχαν εκφραστεί από μέλη της, η Ορθοδοξία –όταν το ΠΣΕ ξεκίνησε τους διαλόγους (**αρχές δεκαετίας του '70**)– είπε ένα σαφέστατο «ναι» στο ερώτημα περί συνεργασίας με εκπροσώπους άλλων θρησκειών και ιδεολογιών, εφόσον επρόκειτο για την εξυπηρέτηση του συνόλου της ανθρώπινης οικογένειας, για την προώθηση της δικαιοσύνης, της ισότητας, της ελευθερίας, του σεβασμού της προσωπικότητας, της ειρήνης. **Με αρχέγονες ρίζες στην Ανατολή (τέσσερα πρεσβυγενή Πατριαρχεία αναπτύχθηκαν στην Ανατολή και μάλιστα μέσα σε έναν πολιτιστικό, γλωσσικό και θρησκευτικό πλουραλισμό), με μακράιωνες εμπειρίες στις σχέσεις Χριστιανισμού και Ισλάμ**, με πείρα πολλών αιώνων, όχι μόνο του ακαδημαϊκού, αλλά και του **υπαρξιακού διαθρησκειακού και διαπολιτισμικού διαλόγου**, η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν προσήλθε απλώς στο διάλογο, αλλά τον προήγαγε και μάλιστα λειτούργησε ως ενωτικός δεσμός μεταξύ των Εκκλησιών-μελών του Συμβουλίου και των άλλων θρησκευτικών κοινοτήτων.

1) 1872 Σύνοδος της Κωνσταντινουπόλεως. Καταδίκη του εθνοφυλετισμού, του ρατσισμού και του εθνικισμού.

2) **Α΄ Πανορθόδοξη Διάσκεψη της Ρόδου (1961)**, δηλ. πριν από την εκδήλωση του διαθρησκειακού ενδιαφέροντος της Β΄ Βατικανής Συνόδου, η Ορθόδοξη Εκκλησία συμπεριέλαβε στην Ημερησία Διάταξη της μέλλουσας να συνέλθει Αγίας και **Μεγάλης Συνόδου το θέμα «Ορθοδοξία και άλλα θρησκείαι»**

3) 1973 Πατριαρχείο Κν/πόλεως συστήθηκε Επιτροπή διαλόγου με το Ισλάμ

4) Ήδη στην Α΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη στο Σαμπεζύ το 1976 σύνολη η Ορθοδοξία θα εκφράσει ομόφωνα την επιθυμία της *«να συμβάλλει στη διαθρησκειακή κατανόηση και συνεργασία, και με αυτόν τον τρόπο να καταργήσει τον φανατισμό οποιασδήποτε μορφής, και να συμβάλλει με κάθε τρόπο στη συμφιλίωση των λαών και στην επίτευξη των ιδανικών της ελευθερίας και της ειρήνης στον κόσμο, στην υπηρεσία όλης της ανθρωπότητας, ανεξαιρέτου φυλής και θρησκείας».*

5) Μετά από μακρόχρονη επεξεργασία και πολλές διαβουλεύσεις στην **Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη στο Σαμπεζύ (1986)** εκείνο που είχε εκφραστεί ως επιθυμία έγινε μια επίσημη και σημαντική διακήρυξη για τη *«Συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην επικράτηση της ειρήνης, της δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της αδελφοσύνης και της αγάπης μεταξύ των λαών, και στην άρση των φυλετικών και λοιπών διακρίσεων».*

6) 1994 Κων/πολη: **Διεθνές Συνέδριο περί «Ειρήνης και Ανοχής»**, εκπρόσωποι των τριών μονοθεϊστικών θρησκειών Μουσουλμανισμού, Ιουδαϊσμού και Χριστιανισμού στη **«Διακήρυξη του Βοσπόρου»** τονίζουν τη θέλησή τους να συνεργαστούν για την επικράτηση της ειρήνης.

7) Οι **προκαθήμενοι των Ορθοδόξων Εκκλησιών το έτος 2000** από τη Βηθλεέμ από κοινού θα διαμηνύσουν ανεπιφύλακτα: *«Προσβλέπομεν προς τας άλλας μεγάλας θρησκείας, ιδία δε τας μονοθεϊστικάς, του Ιουδαϊσμού και του Ισλάμ, προτιθέμενοι να οικοδομήσωμεν έτι πλέον τας προϋποθέσεις διαλόγου μετ' αυτών επί τω τέλει της ειρηνικής συνύπαρξης όλων των λαών...Η Ορθόδοξος Εκκλησία απορρίπτει την μισαλλοδοξίαν και καταδικάζει τον θρησκευτικόν φανατισμόν, οποθενδήποτε ήθελον εκδηλωθή τοιαύτα φαινόμενα».* Χρέος μας είναι η συνεργασία με τους ανθρώπους καλής θελήσεως για την επίτευξη και σταθεροποίηση της ειρήνης, την

αρμονική συμβίωση, τη συναδέλφωση, την κοινωνική δικαιοσύνη σε ολόκληρη την οικουμένη.

8) Με πρωτοβουλία επίσης του Οικουμενικού Πατριαρχείου η ηγεσία των τριών μονοθεϊστικών θρησκειών μέσω της «**Διακήρυξης των Βρυξελλών**» έκανε ένα **εξαιρετικά σημαντικό βήμα** όχι μόνο για την αποσύνδεση των θρησκειών από τις σκόπιμες παρερμηνείες ή συγχύσεις ως προς την πνευματική τους αποστολή στον κόσμο, αλλά και για την πληρέστερη συνειδητοποίηση της ευθύνης τους να προβάλλουν στους πιστούς τους την επιτακτική ανάγκη ειρηνικής συνύπαρξης των λαών, μέσα στα πλαίσια των θεμελιωδών αρχών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η Διακήρυξη αποτελεί καρπό της Διαθρησκειακής Συνάντησης στις Βρυξέλες το 2001 με θέμα «**Η ειρήνη του Θεού εν τω κόσμω**»¹. Στη Διακήρυξη που βρήκε μεγάλη απήχηση, ιδιαίτερα στην οικουμενική προσπάθεια για την οικοδόμηση ενός πολιτισμού δίκαιης ειρήνης, μεταξύ άλλων τονίζεται:

*«Το θέλημα του Θεού είναι η επικράτηση της ειρήνης του ουρανού εις την γην. Η ειρήνη του Θεού δεν είναι απλή τις απουσία πολέμου, αλλά δώρον μιας ακμαίας ζωής.[εβραϊκά *shalom*, αραβικά *salam*= ατομική και κοινωνική ευημερία, πληρότητα, αρμονία, ευτυχία, σωτηρία, σωστές σχέσεις, αλληλεγγύη]. Υπάρχει πράγματι άμεσος και αχώριστος σχέσις μεταξύ της ειρήνης και της δικαιοσύνης... Αι τρεις ημέτεροι θρησκείαι αποδοκιμάζουν οϊανδήτινα θρησκευτικήν δικαίωσιν βιαίων και απανθρώπων πράξεων, αι οποίαι δεν είναι σύμφωνοι προς το πνεύμα της ειρήνης και της δικαιοσύνης, της ειρηνικής συνεργασίας και του σεβασμού της αξίας του ανθρωπίνου προσώπου... Ούτως ή αποστολή όλων των ημετέρων θρησκειών είναι να προβάλλουν την ειρήνην μετ' ελευθερίας, δικαιοσύνης και ανθρωπίνων δικαιωμάτων... Ημείς πιστεύομεν ότι δέον όπως χρησιμοποιηθούν πάσαι οι ηθικαί, πολιτικαί και οικονομικαί δυνατότητες δια την προώθησιν μιας ολοκληρωμένης αναπτύξεως όλων των ανθρώπων και των εθνών... Αλληλέγγυοι και ενισχυόμενοι αντιστοίχως υπό των ημετέρων πνευματικών πηγών, δεσμευόμεθα να συνεργασθώμεν εις προσπαθείας, αι οποίαι οδηγούν εις την ειρήνευσιν του κόσμου...».*

¹ Βλ. «Η Διαθρησκειακή Συνάντησις των Βρυξελλών», *Επίσκεψις*, έτος 32, αριθμ. 603, 31.12.2001, 6-21, όπου περιλαμβάνονται η εναρκτήρια και η καταληκτική ομιλία του Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου (σ. 7-17), η Κοινή Διακήρυξις (σ. 18-21) και σχόλια του Βλ. Φειδά, «Η Διαθρησκειακή Συνάντησις Κορυφής των Βρυξελλών» (σ. 23-25).

Ακαδημαϊκές Διασκέψεις

με το Ισλάμ, χάρις στη συνεργασία του **Ορθοδόξου Κέντρου του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο Σαμπεζύ** με τη **Βασιλική Ακαδημία της Ιορδανίας (Αμμάν)** για την **έρευνα του ισλαμικού πολιτισμού** (Al-Albait Foundation) (βλ. Μητρ. Γαλλίας Εμμανουήλ, «Ορθοδοξία και άλλες Θρησκείες»).

Επιλεκτική Βιβλιογραφία

Αγγ. Ζιάκα, *Διαθρησκειακοί Διάλογοι. Η συνάντηση του Χριστιανισμού με το Ισλάμ*, τομ Β΄, εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2010.

«Η Διαθρησκειακή Συνάντησις των Βρυξελλών», *Επίσκεψις*, έτος 32, αριθμ. 603, 31.12.2001, 6-21.

Γ.Μαρτζέλος, Ορθοδοξία και διαθρησκειακός διάλογος, στο: http://users.auth.gr/martzelo/index.files/arthra_n.htm και στο: *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 89 (2006), σ. 1065-1078.

Γ. Μαρτζέλος, Οι διαθρησκειακές πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την επικράτηση της ειρήνης και της δικαιοσύνης, στο: http://users.auth.gr/martzelo/index.files/arthra_n.htm στο *Επιστημονική Επετηρίδα της Πατριαρχικής Ανώτατης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Κρήτης*, τόμ. Γ΄ (Αφιερώνεται εις τον Σεβασμιώτατον Αρχιεπίσκοπον Κρήτης Κύριον Κύριον Ειρηναίον), Ηράκλειο Κρήτης 2014, σ. 410-417.